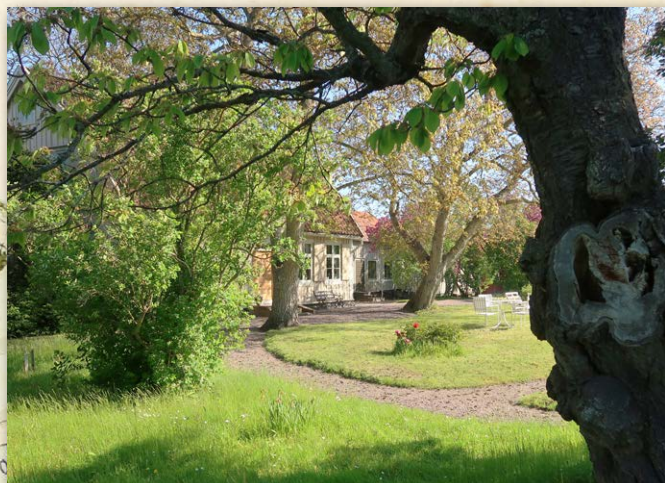

Välkommen till Krusenstiernska gården

Krusenstiernska gården

Hermina och Philip von Krusenstierna

Krusenstiernska gården har fått sitt namn efter makarna Hermina och Philip von Krusenstierna. När Hermina von Krusenstierna köpte gården den 1 maj 1874 hade hon och hennes systrar just förlorat sitt hem. Kalmar stad hade tvångsinköpt den gård där familjen bott sedan 1850-talet. Där ville de styrande istället göra en park. Och så blev det. Ett par år efter att systrarna flyttat anlades Stadsparken i deras gamla trädgård. Där ligger den än idag, mellan Kalmar slott och Kvarnholmen, bara några hundra meter från Krusenstiernska gården.

Hermina tog över en färdig trädgårdsanläggning. En karta som ritats två år före köpet visar att trädgården redan då hade nästan samma utformning som idag. Bortsett från ett par uthus hade alla gamla hus som fortfarande finns på tomten också hunnit byggas.

År 1877 gifte sig Hermina med sin kusin Philip von Krusenstierna. Hur Hermina såg på Philip skymtas i bevarade brev. I ett brev skriver Hermina att hon gifte sig med honom eftersom hon *”...tyckte synd om honom då han var lite besynnerlig, och ingen af syskonen tog sig an honom.”* Hon har i ett annat brev beskrivit honom som snäll och givmild, men lättlurad. När de gifte sig var Hermina 50 år och Philip 41 år. De fick inga egna barn. Hermina ska ha varit den mest driftiga personen i familjen. Det var hon som hade

*Hermina von Krusenstierna
(1827–1915).*

*Philip von Krusenstierna
(1836–1908).*

Krusenstiernska gården omkring sekelskiftet 1900. Från vänster Hermina, systern Ebba, Lina Nydell, Hulda Nilsson, Hulda Nydell och Oskar Lindquist. Hulda Nilsson hjälpte till på gården.

*Hulda Nydell
(1866–1940).*

huvudansvaret för gårdens skötsel. Philip arbetade på Kalmar läns hus-hållningssällskap.

Vid tiden omkring år 1900 bodde sex personer på Krusenstiernska gården. Förutom Hermina och Philip var det Herminas syster Ebba, pigorna Lina och Hulda Nydell samt drängen och trädgårdsmästaren Oskar Lindquist. Hulda Nydell var mycket omtyckt av Hermina och Philip. Hon kom till gården redan som nioåring och de såg henne mer som en dotter än en anställd. Paret ville adoptera Hulda, men blev hindrade av den övriga släkten von Krusenstierna.

En gård för alla

Det var ändå Hulda som fick ärva allt efter Herminas död 1915. Hulda var 49 år då hon övertog ansvaret för gården där hon levt nästan hela sitt liv. Hon fortsatte att driva gården på samma sätt som hon var van vid. Kanske var det också av tacksamhet som hon inte ville ändra på något. Hon lär ha sett det som sin livsuppgift att behålla allt i samma stil som under Herminas och Philips tid. Och för att den Krusenstiernska gården skulle bevaras orörd testamenterade hon den mot slutet av sitt liv till Kalmar stad och Kalmar läns museum. Huldans önskan var att *”...allt på gården skulle hållas samman som ett minnesmärke över en svunnen tid och som sådant göras tillgängligt för allmänheten.”*

Länsmuseets chef Manne Hofrén stöttade Hulda. Han hade sett hur alla liknande trädgårdar som tidigare funnits just utanför Kalmars stadskärna försvunnit en efter en. Även den Krusenstiernska trädgården var hotad. Det hade sedan början av 1900-talet funnits planer på att dela in trädgården i mindre villatomter. Huldans testamente gav det skydd som krävdes för att stoppa planerna och bevara gården. Ett ännu starkare skydd fick gården när den blev byggnadsminne år 1985.

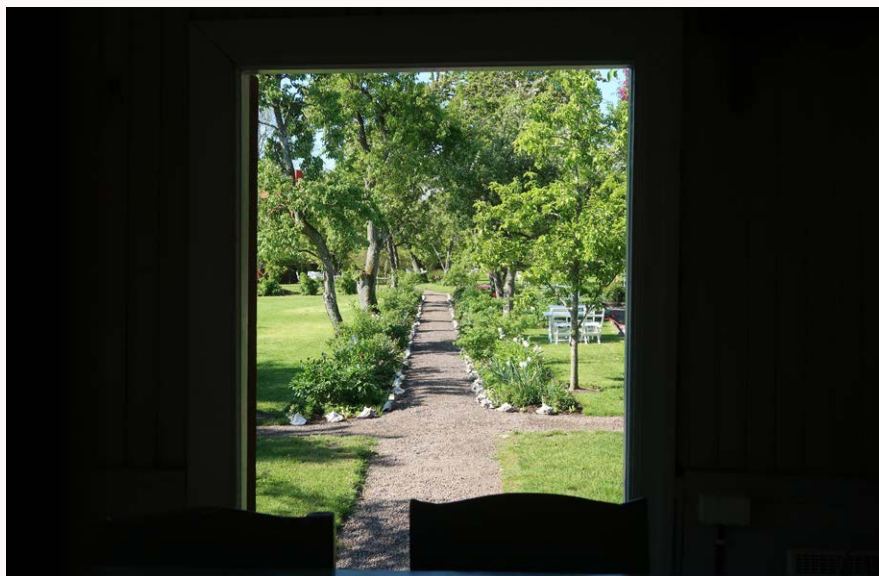
Hulda tillsammans med väninnor omkring 1930.

Trädgård till nytta och nöje

Runt hela trädgården löper ett högt träplank. Kanske tycker några att det är synd att den idylliska gröna oasen skärmas av från staden. Men planket är en av gårdens viktigaste och kulturhistoriskt mest intressanta delar. Utformningen följer en lång tradition. Alla liknande privata trädgårdar som fanns i Kalmar fram till 1900-talets början inramades av plank eller staket. Planket bidrar också till känslan av att gården är en skyddad plats där tiden stått still. När du går genom porten lämnar du nutiden och kliver in i det sena 1800-talet.

Som du kan se på kartan är trädgårdens östra del indelad i fyrkanter medan området i väster har mjukare och mer slingrande former. De två delarna har haft olika användning och har troligen även tillkommit i två olika skeden, först den kantiga delen och sedan den slingriga.

Området i öster var en köksträdgård där man odlade både för husbehov och försäljning. Odlingen var en viktig inkomstkälla för det Krusenstiernska hushållet. Skörden av grönsaker, frukt, bär och blommor såldes på Stortorget i Kalmar av trädgårdsmästaren Oskar Lindquist. Ibland

Trädgårdens östra del fotograferad från lusthuset. I den gamla köksträdgården möter gångarna varandra i räta vinklar.

Under Herminas och Huldass tid fanns det inga gräsmattor i trädgårdens östra del. Ytorna mellan gångarna såg ut ungefär som dagens odlingslotter. Långt bak i bilden syns det höga plank som fortsätter runt hela trädgården.

skickades varor ända till Stockholm för försäljning. Störst förtjänst gjorde Oskar på frukten.

Alla rektangulära ytor som numera är gräsmattor var fram till 1900-talets mitt helt uppodlade. Köksträdgården var dessutom större då än idag. En del av trädgården försvann när Kungsgatan drogs om 1944. Hela den 500 m² stora yta som på 1800-talet användes till sparrisodling hamnade då utanför stake-tet. Växter som krävde mycket skötsel, till exempel kronärtskockor och snittblommor, odlades nära trädgårdsmästarbostaden. Här var också de 68 drivbänkar som fanns under Herminas tid placerade. Med hjälp av de glastäckta drivbänkarna kunde man redan tidigt på våren odla växter som sallat, spenat och rädisa. Mer lättskötta grödor odlades längre bort i trädgården. Där satte man till exempel potatis.

Hela köksträdgårdsdelen liknade de odlingslotter som finns idag. Där gör privatpersoner sedan 1950-talet en viktig insats för att bruka och sköta trädgården.

Köksträdgårdens indelning i räta vinklar följer ett ålderdomligt mönster som förekommit i Sverige ända sedan 1600-talet. Till stilen hörde att odlingarna

Fotografi taget när den stora fyrkantiga ytan i köksträdgårdens mitt fortfarande användes för odling. Här finns numera en gräsmatta som används av kaféets besökare.

skulle omges av rader med fruktträd och bärbuskar, precis som det är på Krusenstiernska gården. I en lista från von Krusenstiernas tid nämns 20 sorters äpplen, 15 sorters päron och sju sorters plommon.

Idag växer det drygt 120 fruktträd i trädgården. Bland dessa finns det flera äldre äppelträd av lokala gamla sorter, till exempel Stensbergsäpple, Ölands Kungsäpple och Kalmar Glasäpple. Ett tiotal av fruktträden ingår i ett nordiskt klonarkiv, där syftet är att bevara äldre kulturväxter som annars skulle försvinna. Under senare tid har man också återplanterat sorter från 1800-tallets växtlistor, bland annat ett päronträd som i Kalmartrakten kallades för Vattlångor.

Medan den östra delen var en nyttoträdgård var den västra en romantisk lustträdgård, en plats för avkoppling och nöje. Utformningen var mycket populär under 1800-talets andra hälft och brukar kallas för den tyska stilen. De mjukt svängda gångarna skulle ge variation åt promenaden genom trädgården. Träd, prydnadsbuskar och blommor placerades så att de förstärkte upplevelsen. En stor skillnad från idag var att man inte gick på gräset, bara på gångarna. Och gräset klipptes inte på samma sätt som vi är vana vid. Det slogs med lie med några veckors mellanrum. Gräsytona var ungefär som

Krusenstiernska gården

Byggnader & planteringar

- 1 Huvudbyggnad/museum
- 2 Brygghus
- 3 Drängstuga
- 4 Vedbod
- 5 Ladugård
- 6 Dass
- 7 Hönshus
- 8 Kafé f.d. lada och vagnshus
- 9 Trädgårdsmästarebostad/kontor
- 10 Brunn
- 11 Lusthus
- 12 Örtagård
- 13 Odlingslotter
- 14 WC
- 15 WC
- 16 Servicebyggnader

N

Kungsgatan

Entré

Köksträdgård

Västerlånggatan

9

11

10

13

14

13

13

16

Trädgårdens västra del är en plats för avkoppling och nöje. Utformningen med mjukt svängda gångar var mycket populär under slutet av 1800-talet. Framför huvudbyggnaden växer två stora valnötsträd.

blomsterrabatter. Så om ni tycker att gräset i lustträdgården är ovanligt högt beror det inte på att parkarbetarna slarvat, utan på att det sköts på ett historiskt korrekt sätt. Lägg också särskilt märke till gångarnas yta. En stor del av gångarna både i lustträdgården och köksträdgården består av trampad jord. Det ska vara så. Man har inte glömt att lägga på grus. Noggranna undersökningar har visat att alla gångar från början sett ut på detta sätt.

Bland alla träd som växer i trädgårdens västra del hör valnötsträden till de mest uppmärksammade. Sammanlagt finns sju stora valnötsträd. Tillsammans brukar de ge ett par hundra liter valnötter. Försäljning av valnötter är ett uppskattat evenemang som återkommer på gården varje höst.

Under slutet av 1800-talet var det vanligt att trädgårdar smyckades med romantiska inslag som snäckor och glänsande glasklot. Här finns båda delarna. Kopior av de försilvrade glasklot som tillhört gården ställs ut på piedestaler varje sommar och stora vita snäckor placeras fortfarande utmed grusgångarnas kanter.

Ett senare tillägg i trädgården är den örtagård som på anlades framför uthuslängan på 1980-talet. I mitten av örtagården syns det Krusenstiernska vapnets sexuddiga stjärna.

Alla byggnader finns kvar

Det som gör Krusenstiernska gården så speciell är att både trädgården och de gamla byggnaderna bevarats. Alla möbler, redskap och övriga saker finns också kvar. Precis som Hulda Nydell önskade i sitt testamente har hela gårdsmiljön hållits samman. Här är det lätt att föreställa sig hur ett stadsnära jordbruk kunde se ut under 1800-talets slut. På samma sätt som hos större gårdar på landsbygden fanns det byggnader för alla funktioner, men här i mindre skala.

Längst åt väster i raden av byggnader utmed Stora Dammgatan står huvudbyggnaden. Där bodde Hermina och Philip tillsammans med Hulda Nydell, Lina Nydell och Herminas syster Ebba von Krusenstierna. Stilen på byggnaden visar att den byggts någon gång omkring år 1800. Huset är idag museum, med möbler och föremål som tillhört familjen Krusenstierna. En hel del är arvegods från tidigare generationer. Ett exempel är samlingen av ostindiskt porslin. Porslinet kom ursprungligen till släkten genom Herminas farfars många Kinaresor på 1700-talet. Mycket av porslinet finns i förmaket

Förmaket i huvudbyggnaden 1910. På hyllan till vänster syns en del av det ostindiska porslin som Hermina ärvt efter sin farfar.

till vänster om farstun. Förmaket är också intressant då det är det enda rum som har kvar sina gamla tapeter. Övriga rum fick nya tapeter i gammal stil vid en renovering på 1970-talet.

I längan av uthus finns utrymmen och redskap för allt som behövdes i ett självhushåll. Närmast bostadshuset ligger brygghuset, där det finns en stor ugn. Här har man bakat bröd, bryggt öl, kärnat smör och tvättat kläder. Burkarna och lerkärlen i brygghusets skafferier användes vid syltning, saftning och insaltning.

Rummet bakom nästa bräddörr i uthuslängan brukar kallas drängstugan, eftersom den har ett par enklare sovplatser för extraanställda drängar. När ingen bodde där användes rummet för förvaring av bland annat djurfoder.

Efter drängstugan kommer vedboden och ladugården. I ladugården fanns det plats för fem kor och en häst. All gammal inredning är kvar, tillsammans med en massa spadar, liar, räfsor och andra redskap som använts till jordbruk och trädgårdsskötsel. Sedan man slutade hålla bin i trädgården förvaras även de gamla bikuporna här.

Intill ladugårdens gavel står dasset, där det finns plats för två vuxna och två barn samtidigt. Genom en smal panelklädd dörr till höger om dasset når man hönsgården. I höns huset ska det förutom höns ha funnits plats för en hushållsgris.

I ladugården fanns det plats för fem kor och en häst.

Krusenstiernska gårdens byggnader utmed Stora Dammgatan. Trädgårdsmästarbostaden närmast i bild.

Raden av uthus avslutas med en byggnad som varit lada och vagnshus. Efter om- och tillbyggnad är detta numera Krusenstiernska gårdens kafé.

Ladan och vagnshuset är tillsammans med hönshuset de enda byggnader på gården som tillkommit under Herminas tid som ägare. Brygghusdelen i andra änden av uthuslängan kan vara lika gammal som huvudbyggnaden, från tiden omkring år 1800. Övriga uthus byggdes vid 1800-talets mitt.

I tomtens norra hörn, i korsningen mellan Stora Dammgatan och Kungsgatan, ligger trädgårdsmästARBostaden. Huset är byggt omkring 1870. Stora delar av byggnadsmaterialet ska vara återanvänt från en rivna bryggeribyggnad. Att trädgårdsmästaren fick ett eget bostadshus visar att han hade en viktig roll på gården. TrädgårdsmästARBostaden används idag som kontor av Krusenstiernska gårdens personal.

I uthuslängan finns brygghus, drängstuga, vedbod, ladugård, dass och hönshus. Ladan och vagnshuset längst bort i raden har på senare tid inretts till kafé.

Den del av brunnen som döljs under mark kan vara från medeltiden. Överbyggnaden med fasade hörnpelare och pyramidformat tak byggdes troligen straxt innan Hermina köpte gården.

Brunnen ute i trädgården kan ha anor från medeltiden. En stor del av Krusenstiernska gården låg då inom det område nära Kalmar slott som skyddades av höga stadsmurar. Murarna revs när Kalmars centrum flyttades till Kvarnholmen efter 1600-talets mitt. Brunnens nuvarande överbyggnad av trä har som mycket annat antagligen byggts just innan Hermina flyttade hit.

Den enda av gårdens äldre byggnader som inte har någon praktisk användning är lusthuset. På samma sätt som trädgårdens västra del hörde det till 1800-talets lantliga nöjesliv. Att lusthuset ligger i den östra, mer praktiska delen av trädgården förklaras av att det hade hittat sin plats redan innan

Lusthuset har funnits i trädgården sedan omkring 1840. Sommartid står dörrarna öppna för besökare.

den romantiska västra delen anlades. Lusthusets form och material, som ett litet tempel med väggar av slät panel, tyder på att det ursprungligen byggts omkring år 1800. Men om det verkligen är så gammalt stod det från början i någon annan Kalmarträdgård.

Kartor och andra gamla arkivhandlingar visar att byggnaden fick sin nuvarande placering omkring 1840. Sambandet mellan lusthuset och lusträdgården markeras med hjälper på båda sidor av den långa raka gång som leder fram till lusthuset. Sommartid står de vackra spegeldörrarna uppställda.

Välkommen in!

Krusenstiernska gården

Information om öppettider, evenemang, bokningar, guidade turer med mera hittar du på: www.kalmar.se/krusenstiernska

Sedan Huldäs död 1940 sköts Krusenstiernska gården av en stiftelse med representanter från kommunen och läns museet. Kommunen ansvarar för marken och husen. Läns museet ser efter inventarierna, det vill säga alla lösa föremål. Genom att gården är byggnadsminne får stiftelsen bidrag till en del av skötseln från länsstyrelsen.

Text och nya fotografier: Jan Westergren **Arkivfotografier:** Kalmar läns museum **Layout:** Stefan Siverud
Tryck: Lenanders Grafiska Kalmar 2021. Denna trycksak uppfyller kraven för Svanenmärkning.
Karta mittuppslag: Vibra Omslagets karta: Utsnitt av karta från 1872, "Herr Consul S. Söderbergs trädgård i Kalmar Gamle stad", Kalmar läns museum.

Länsstyrelsen
Kalmar län

Kalmar kommun

